

заставодержателя при виконанні договору застави товарів в обороті, оскільки дозволяє контролювати вартість предмета застави на всіх стадіях виробництва і своєчасно, у разі зменшення вартості заставної маси, вимагати її доповнення.

На практиці інколи важко проконтролювати наявність і кількість товарів в обороті. Особливо, якщо останні знаходяться в структурних підрозділах, філіях тощо. Тому в Законі “Про заставу” стосовно застави товарів в обробці і у обороті слід передбачити процедуру контролю за виконанням заставодавцем своїх обов’язків з доповненням об’єму товарів в обороті. В договорі застави, зокрема, можна установити майнову відповідальність заставодавця за неналежне виконання цього обов’язку.

¹ Див. Коссак В.М., Бек Ю.Б., Чабан О.М., Науково-практичний коментар до Закону України “Про спеціальну економічну зону туристсько-рекреаційного типу “Курорт-поліс Трускавець”. – Львів: Престиж Інформ, 2000. – 112 с.

*Пуйськ І.І.,
асистент кафедри підприємницького
та комерційного права
Одеської національної юридичної академії*

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ПРО ЗАХИСТ ЕКОНОМІЧНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Цивільно-правова відповідальність за порушення законодавства про захист економічної конкуренції (антимонопольного законодавства) передбачена Законом “Про захист економічної конкуренції” (далі – Закон “Про захист...”) у вигляді відшкодування шкоди.

Згідно з ч.1 ст.55 Закону “Про захист...” особи, яким заподіяно шкоду внаслідок порушення законодавства про захист економічної конкуренції, можуть звернутися до суду, господарського суду із заявою про її відшкодування.

У літературі цивільно-правову відповідальність вважають: санкцією, що застосовується до правопорушника у вигляді покладання на нього додаткового цивільно-правового обов’язку або позбавлення належного йому цивільного права [1]; покладанням на правопорушника заснованих на законі невігідних правових наслідків, що виявляються в позбавленні його певних прав або в заміні невиконаного обов’язку новим, або в приєднанні до невиконаного обов’язку нового, додаткового [2]; однією з форм примусового впливу на порушника прав і обов’язків, що пов’язана із застосуванням до нього майнових санкцій, які тягнуть за собою невігідні для нього правові наслідки [3].

Стягнення збитків вважається загальним засобом або формою цивільно-правової відповідальності [4]. Зокрема, засобом цивільно-правової відповідальності визнається відшкодування потерпілому підприємцю збитків [5], у тому числі відшкодування збитків вважається майновою відповідальністю за порушення антимонопольного законодавства [6].

Згідно ст. 21 проекту нового Цивільного кодексу України особа, якій завдано збитків у результаті порушення її цивільного права, має право на їх відшкодування. Збитками вважаються: 1) втрати, яких особа зазнала у зв’язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також втрати, які особа зробила або мусить зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); 2)

доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода). Збитки відшкодовуються у повному обсязі, якщо законом або договором не передбачено відшкодування у меншому або більшому розмірі (п.3 ст.21 проекту ЦК).

Правопорушник від своєї протиправної антиконкурентної діяльності може одержати прибутки. У цьому разі може біть використане правило, закріплене в ч.3 ст.21 проекту ЦК: якщо особа, що порушила право, одержала завдяки цьому доходи, то розмір збитків, які відшкодовуються потерпілій особі у зв'язку з неодержанням нею доходів, не може бути меншим від тих доходів, що їх одержав порушник права.

Відшкодування збитків передбачено й у зарубіжному законодавстві. Так, відповідно до ст.25 (1) Закону Японії про заборону приватної монополії і сприянні чесній торгівлі, якщо поведінкою, що порушує Закон, заподіяний збиток власності іншої особи, то потерпівший вправі вимагати його відшкодування за ст. 25 і 26 Закону або ст. 709 Цивільного кодексу Японії, що передбачає право на відшкодування збитку, заподіяного цивільним правопорушенням. Ст.25 (2) Закону встановлює, що у випадку застосування ст. 25 (1) відповідач не може бути звільнений від відповідальності через доведеність відсутності його вини. Це означає, що відшкодування збитку є відповідальністю безвинною і не потрібно доведення наявності наміру або необережності відповідача [7].

Ч.2 ст.55 Закону «Про захист...» передбачає таку міру відповідальності як відшкодування особою, що вчинила шкоду, у подвійному розмірі завданої шкоди, заподіяної сьома порушеннями антимонопольного законодавства. До них віднесені антиконкурентні узгоджені дії; зловживання монополюючим (домінуючим) становищем; здійснення учасниками узгоджених дій - суб'єктами господарювання дій, заборонених згідно з ч. 5 ст. 10 Закону; недотримання умов, передбачених п. 2 ч. 3 ст. 22 Закону; концентрація без отримання відповідного дозволу органів Антимонопольного комітету України, у разі якщо наявність такого дозволу необхідна; обмеження в господарській діяльності суб'єкта господарювання у відповідь на те, що він звернувся до Антимонопольного комітету України, його територіального відділення із заявою про порушення законодавства про захист економічної конкуренції; невиконання учасниками узгоджених дій, концентрації вимог і зобов'язань, якими було обумовлене рішення про надання дозволу на узгоджені дії, концентрацію.

Отже, засобом юридичної відповідальності за порушення антимонопольного законодавства є відшкодування в подвійному розмірі збитків, заподіяних правопорушенням, що здійснюється за позовами заінтересованих осіб у порядку, передбаченому цивільним законодавством України.

Відшкодування збитків у підвищеному розмірі передбачено законодавством зарубіжних держав. Так, у США відповідно до розділу 4 Закону Клейтона будь-яка особа, бізнесу або власності якої нанесено шкоду порушенням антитрастовського законодавства, вправі переслідувати порушника в судовому порядку. При цьому розмір відшкодування, виплачуваний позивачу, що виграв справу, у три рази перевищує розмір доведеної ним шкоди (іменується «treble damages»). Це стало істотним стимулом порушення приватними особами переслідувань проти порушників антитрастовського законодавства і зменшує тягар публічної його реалізації, хоча і не є безперечним у США (критики потрійного відшкодування збитку на користь позивачів стверджують, що такий стимул для позивача є занадто суворим покаранням для відповідача).

Засоби цивільно-правової відповідальності у вигляді відшкодування шкоди не вправі застосовувати органи Антимонопольного комітету України - вони застосовуються винятково в судовому порядку. Більш того, у зв'язку з виключенням цілей захисту інтересів підприємців і споживачів із цілей діяльності Антимонопольного комітету України відповідно до змін і доповнень, внесених до Закону «Про Антимонопольний комітет України», органи Комітету не можуть звертатися до суду із позовом про відшкодування збитків, заподіяних порушенням антимонопольного законодавства.

Таким чином, відшкодування збитків, заподіяних порушенням антимонопольного законодавства, є компенсаційною цивільно-правовою відповідальністю, спрямованою на відновлення початкового становища потерпілого, що існувало до вчинення правопорушення. Вона застосовується тільки на вимогу особи, якій заподіяні збитки, і задоволення таких вимог здійснюється або добровільно правопорушником, або за рішенням суду чи господарського суду.

Рішеннями органів та посадових осіб Комітету в 1999 році підтверджено збитки, заподіяні зловживанням монопольним становищем, антиконкурентними узгодженими діями, дискримінацією суб'єктів господарювання органами державної влади, місцевого самоврядування, адміністративно-господарського управління та контролю, а також недобросовісною конкуренцією, в розмірі 26 900,63 тис. грн (у 1,8 раза більше, ніж у 1998 році).

Поширеною практикою залишалось відшкодування порушниками антимонопольного законодавства збитків потерпілим без розгляду судами (господарськими судами) відповідних позовів. Найчастіше це мало місце за результатами розгляду справ про зловживання монопольним становищем на ринках житлово-комунальних послуг.

У зв'язку з несплатою порушниками антимонопольного законодавства накладених на них фінансових санкцій, у 1999 році поширилася практика звернення органів Комітету до арбітражного суду щодо зміни способу виконання рішень шляхом звернення стягнень на майно порушників.

До суду органами Комітету протягом 1999 року було направлено 38 таких позовів на загальну суму 200,1 тис. грн, задоволене 44 позовів на загальну суму 158,1 тис. грн (в тому числі позови, направлені до суду у 1998 році).

Поряд із прямим поверненням потерпілим збитків, понесених внаслідок вчинення порушень антимонопольного законодавства, припинення органами Комітету зловживань монопольним становищем у вигляді встановлення монопольно високих, дискримінаційних цін і відповідне зменшення цін (тарифів) на продукцію (роботи, послуги) монопольних утворень дозволило запобігти значним матеріальним витратам українських підприємців і споживачів, які отримали можливість спрямувати вивільнені таким чином кошти на поповнення обігових коштів, виплати заборгованості із заробітної плати тощо.

За неповними підрахунками економічний ефект прийнятих органами Комітету рішень склав у 1999 році близько 17,5 млн. грн. [8].

У 2000 р. сума збитків, підтверджених рішеннями органів і посадових осіб Комітету, склала 28 077,62 тис. грн., що на 4,3 % більше, ніж за 1999 р. [9].

Водночас не можна вважати, що цивільно-правова відповідальність за порушення антимонопольного законодавства настає не тільки у формі відшкодування збитків, але і, як це вказується в літературі, у формі відновлення становища, що існувало до порушення права, визнання недійсним акта державного органа або органа місцевого самоврядування і т.д. [10].

При цьому, на наш погляд, змішуються засоби юридичної відповідальності і міри захисту, оскільки визнання недійсним акта державного органа і відновлення становища, що існувало до порушення права, є не засобами відповідальності, а мірами захисту, що можуть застосовуватися поряд і в поєднанні з засобами цивільно-правової відповідальності.

Застосування цивільно-правової відповідальності до порушників законодавства про захист економічної конкуренції може поєднуватися з іншими галузевими видами відповідальності – господарсько-правовою, адміністративною та кримінальною.

Література

1. *Гражданское право. Ч. 1. Учебник / Под ред. Ю.К.Толстого, А.П.Сергеева. – М.: Изд-во ТЕИС, 1996. – 480 с.*

2. Иоффе О.С. Вина и ответственность по советскому праву // Советское государство и право. – 1972. – № 9. – 14 с.
3. Правове регулювання іноземних інвестицій / За ред. В.М.Коссака. – К.: Український центр правничих студій, 1999. – 143 с.
4. Гражданский кодекс Украины (научно-практический комментарий). – Х.: ООО «Одиссей», 1999. – 305 с.
5. Предпринимательское (хозяйственное) право: Учебник: В 2 т. Т.1 / Отв. ред. О.М.Олейник. – М.: Юристъ, 1999. – 609 с.
6. Щербина В.С. Господарське право України: Навч. посібник. – К.: Атіка, 1999. – 297 с.
7. Саниахметова Н.А. Правовая защита конкуренции в предпринимательстве Украины. – Одесса: ООО “Бахва”, 1998. – С. 26–27.
8. Антимонопольний комітет України. Річний звіт. 1999. – С. 77–80.
9. Антимонопольний комітет України. Річний звіт. 2000. – 62 с.
10. Даурова Т. Антимонопольное законодательство в сфере финансовых услуг // Законодательство и экономика. – 2000. – № 6. – 18 с.

*Якубівський Т.Є.,
аспірант кафедри цивільного права
та процесу Львівського національного
університету ім. Івана Франка*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ФІНАНСОВОГО ЛІЗИНГУ БАНКАМИ

Як свідчить світова практика, активними учасниками лізингової діяльності виступають банки. Це пов'язано, зокрема, з тим, що банки акумулюють значні фінансові ресурси, що дає їм змогу здійснювати придбання майна для передачі його в користування за договорами фінансового лізингу.

У ст.3 Закону України “Про лізинг” від 16 грудня 1997 р. серед суб'єктів, які можуть виступати лізингодавцями, окремо виділяється “банківська або небанківська фінансова установа”. Тобто український законодавець теж акцентує увагу на великій ролі банків у здійсненні лізингових операцій.

Згідно із ст.2 Закону України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000 року, банк – це юридична особа, яка має виключне право на підставі ліцензії Національного банку України здійснювати у сукупності такі операції: залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення від свого імені зазначених коштів від свого імені на власних умовах та на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних та юридичних осіб¹.

Серед операцій, які може здійснювати банк, ч.2 ст.47 зазначеного закону передбачає, зокрема, лізинг. Слід зазначити, що здійснення лізингу, в розумінні Закону України “Про банки і банківську діяльність”, не охоплюється поняттям “банківська діяльність”. Згідно із ст.47 цього закону, банк може здійснювати лізинг без одержання спеціального на те дозволу (ліцензії).

Відповідно до ст.48 Закону України “Про банки і банківську діяльність”, банкам забороняється діяльність у сфері матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних і інвестиційних монет) та страхування, крім виконання функцій страхового посередника. Аналізуючи наведене законодавче положення, А.Барабаш приходить до висновку про те, що банк не має права набувати у власність майно з метою його подальшої передачі в